

Spesialnummer til Norges Guideforbunds landsmøte i Oslo 18. - 20. mars 2011

*100 år siden Roald Amundsen og hans mannskap nådde Sydpolen,
150 år siden Fridtjof Nansen ble født,
200 år siden Universitetet i Oslo ble grunnlagt og Selskabet for Oslo Byes Vel ble stiftet.
Norges Guideforbunds Landsmøte holdes i OSLO*

Innhold

- VM er over – en Oslo-guides opplevelser
- Universitetet i Oslo fyller 200 år
UiO har vært nasjonsbygger og Norges "hukommelse"
- Polarår og kulde
- Porsche klatrer opp 400 m.o.h. i Oslo
- Frammuseet i 2011
- Nye polarjubileer i 2011
- Helge Ingstad. To biografier – 50 år etter
- Broderiet i kongens jakke
- Oslo havn i middelalderen
- Norges polare områder

STYRET I OSLO GUIDEFORENING

Inger-Johanne Bryde

leder
inger-jb@osloguideforening.no
styret@osloguideforening.no

Marie B. Berg

nestleder
marieb@osloguideforening.no

Marianne Nygaard Larsen

sekretær
mnl@osloguideforening.no

Arild Eugen Johansen

styremedlem
arildej@osloguideforening.no

Eldrid Folkeson

kasserer
eldridf@osloguideforening.no

Kirsten Elmar Mikkelsen

varamedlem
kem@osloguideforening.no

REDAKSJONEN I KILDEN

Wenche M. Wangen

Redaktør
wenchew@hotmail.com

Brit Hasvoll

Redaksjonsmedlem
bhasvoll@online.no

Arild Eugen Johansen

Web- og layoutansvarlig
arildej@osloguideforening.no

Aud Vigtel

Redaksjonsmedlem
aevigtel@online.no

ARRANGEMENTSKOMITEEN

Anne-Grethe Ottesen

annegott@online.no

Inger-Lise Bråthen Bakir

lisebakir@live.no

Maibritt Christensen

maibrittchr@hotmail.com

Kirsten Elmar Mikkelsen

kem@osloguideforening.no

Anette Krogh

anette.krogh@nrk.no

Karin Bergh Jørgensen

karinor@broadpark.no

Kristian Bredby

bredby@brusetkollen.no

Marianne Nygaard Larsen

mnl@osloguideforening.no

Oslo Guideforening hilser til alle deltagere på Norges Guideforbunds landsmøte/årsmøte i Oslo 18. - 20. mars 2011

Til glede og nytte for alle deltagere på årets landsmøte/årsmøte for Norges Guideforbund, har redaksjonen i Kilden laget dette spesialnummer. Kilden er Oslo Guideforening egen avis og har gjennom alle disse årene servert relevante og interessante artikler til glede for alle guidene. Vi har utvidet leserkretsen for bladet i de siste par årene og gjort stoffet tilgjengelig for flere. Håper dere liker bladet. Det er også mulig å abonnere på bladet.

Med dette spesialnummer får vi også anledning til å takke alle dem som har bidratt for å gjøre det mulig å gjennomføre landsmøtet til redusert pris for deltagerne.

Vi har et uttrykk som man ofte tyr til når man skal beskrive hvordan det er å arrangere noe etter et annet vellykket arrangement: *å hoppe etter Wirkola!* Når vi nå er i sluttspurten i forbindelse med landsmøtearrangementet er det ikke fritt for at vi skuer opp til Holmenkollen og til Karl Johan der dette meget vellykkede VM var avholdt bare for noen dager siden. Vi må trå til etter Bjørgen og Northug! Eller vi får bare sitere Gro: *Det er typisk norsk å være god*, eller skal vi si *det er typisk guide å være god!*

Derfor er det naturlig med en artikkel om opplevelsene til en Oslo-guide fra VM. Det har også i det siste versert en interessant sak i forbindelse med Skimuseet og Kong Haakons pelsjakke. Den 9. februar, midt på lyse dagen, klarte en tyv å bryte seg inn i monterer og stjele denne viktige jakke som Skimuseet fikk overrakt av Kongehuset etter Kong Olavs død i 1991.

Det var som en thriller og alle håpet den skulle komme til rette. Den 25. februar fant politiet etter intens etterforskning jakken på et renseri og en 44-åring er siktet for tyveriet. Les Karin Bergs artikkel om jakken på side 10.

Foredraget som Susan Barr skal holde under landsmøtet på fredag finner du på side 14. Siden temaet for landsmøtet er POLAR, er det flere artikler om dette temaet i dette spesialnummer av Kilden.

Vi ønsker dere alle velkommen til Oslo 18. mars 2011!

Inger-Johanne Bryde

 **OSLO
GUIDEFORENING**

Postboks 1691 Vika, 0120 OSLO
c/o Oslo Guideservice AS
Akershusstranda 35, 0150 OSLO
post@osloguideforening.no
Medlemsskapskonto: 9235 12 80486
Web: <http://www.osloguideforening.no>

VM er over! En Oslo-guides opplevelser.

Som Oslo-guide innrømmer jeg at jeg kanskje ikke alltid har tilhørt de mest sportsinteresserte, noe jeg bevisst har prøvd å gjøre noe med i det siste siden bl. a. skisporten jo opptar en så stor plass i de fleste nordmenns bevissthet. Denne sportsgrenen er av en så stor betydning her i vårt land at det må formidles videre til våre besøkende til Norge og Oslo. Og sport er jo som kjent også kultur! I tillegg har vi altså fått et helt nytt anlegg i Holmenkollen og en ny turistsesong står snart for døren. Å oppleve den enorme interessen som VM-arrangementet i Oslo medførte var i seg selv en bekreftelse på hva skisporten betyr i dette landet, og et VM arrangeres jo heller ikke til stadighet her til lands. 29 år siden sist for å være helt nøyaktig.

Å ikke ha registrert at VM ble arrangert i Oslo for oss som bor her ville ha vært en umulighet. Ved premieutdelingene i sentrum var det enkelte kvelder rundt 100.000 tilskuere til stede på Karl Johan, de meste besøkte kveldene kunne mediene rapportere om et folkehav som strakk seg fra Universitetsplassen til Stortinget. I Holmenkollen ble det rapporter om ca. 575 000 tilskuere og 275 000 solgte billetter til sammen under arrangementet. Publikum strømmet til Oslo fra inn- og utland. En enorm scene beregnet på konserter og premieutdeling var rigget opp foran Universitetet. De som ikke hadde lyst til å stå ute i kaldt vintervær kunne observere det hele fra TV-skjermen i egen stue. Ikke bare norske, men også TV-kanaler i Sverige, Østerrike og Tyskland rapporterte om høye seertall, leser vi i dagsavisene.

Det var satt opp salgsboder i Studenterlunden der man bl. a. kunne kjøpe suvenirer og norsk mat. Langs hele Karl Johans gate var det pyntet med snøskulpturer, de fleste av disse med Edvard Munchs malerier som tema, et populært innslag i bybildet både for nordmenn og utenlandske besøkende. Hotellene i byen fylte seg opp, spesielt den siste perioden av de 11 dagene arrangementet varte. Mange hadde latt seg rive med av den gode stemningen de observerte på TV og bestemt seg for en Oslo-tur for personlig å oppleve VM-atmosfæren i hovedstaden. Fullt hus på Oslos hoteller betyr 15 000 gjester leser jeg i "Aftenposten".

Oslo-folk fikk oppleve fulle busser og trikker, en uvanlig mengde folk i gatene og enkelte ganger køer til restauranter og kafeer. Den nye banen opp til Kollen var overfylt, spesielt den første helgen under arrangementet. Dette medførte at enkelte ble så forsinket at de ikke rakk å se arrangementene de hadde kjøpt billetter til. Billettprisene kunne variere fra rundt 300 kroner og opp til 800. Arrangørene beklaget naturligvis og ekstrasusser ble satt opp de resterende dager. De gamle trevognene på Holmenkollbanen er nå borte forøvrig, litt nostalgisk for noen kanskje, men de fleste vil nok mene at de nye, hvite vognene med god plass til skigåere på vinteren og store vinduer for den som bare ønsker å nyte den flotte utsikten fremstår som en godt og moderne alternativ. (Les mer om de nye vognene på annet sted i dette heftet).

Siden all biltrafikk til og fra Kollen var stengt under VM-arrangementet hadde man to alternativ, enten å ta turen opp til fots eller å benytte banen. Valgte man sistnevnte mulighet var det nødvendig å reise opp ca. to timer før start

for i det hele tatt å få plass. Ser man bort fra transportproblemene de første dagene må det fastslås at hele arrangementet ble en gedigen folkefest slik arrangørene hadde ønsket. Siden biltrafikken var borte var det ellers et godt og behagelig alternativ etter arrangementene å spasere i bilfrie gater ned til sentrum. At 2 300 frivillige bisto uten betaling under hele arrangementet er svært imponerende og forteller noe om en enorme entusiasme og interesse for dette VM-arrangementet.

Selv var jeg så heldig at jeg fikk være til stede på to av arrangementene. Været i perioden var svært skiftende og varierte fra kuldegrader, tåke og overskyet til strålende sol og plussgrader, med andre ord; et typisk norsk vintervær. Jeg fikk oppleve begge varianter, 10 minusgrader - og den siste helgen, skyfri himmel med sol. At det ellers ofte er tåke i Kollen i mars er en kjent sak, noe vi også fikk bekreftet under årets hoppkonkurranser. I år deltok også 43 kvinner fra ulike land. Det ble hoppet i den nye Midtstubakken. Det lengste hoppet var på 97,5 meter. Tøffe damer! Så skal det skal bli interessant å se om hopp i stor bakke for kvinner vil bli en ny idrettsgren under OL i Sochi 2014.

Det var ellers et selsomt syn å observere alle som hadde rigget seg til i telt ved Frogneseteren, ca. 9 000 personer ble det anslått. De fleste teltene var lavoer. På gulvet hadde man lagt reinsdyrskinn og soveposer, i midten av teltene var det satt inn vedovner. Når varmen fra ovnene sluknet kunne det nok bli litt kaldt i soveposene, men mange av de camperende hadde nok vært ute en vært ute en vinternatt før. Stemningen var svært god, folk koste seg i solen, ihvertfall lørdag 5. og søndag 6. da været var upåklagelig. Mange hadde tent opp bål utenfor teltene og den gode stemningen bidro til en helt spesiell atmosfære rundt løypene ved Frogneseteren. Aldri har jeg sett det så folksomt der blant grantrærne. Flere band spilte langs løypene og som publikum fikk vi gratis utdeling av flagg. Her var det bare å heie energisk på alle sportsutøverne, uansett hvilket land de representerte.

Å se fem-mila søndag den 6. mars ble en fin opplevelse. Hele løpet ble vist fra storskjerm slik at publikum kunne følge utøverne der og en kommentator formidlet løpet på tre språk (norsk, engelsk og tysk). Utøverne var aldri mer enn 3 km. fra målområdet, skiløypa gikk i en løkke rundt Holmenkollen og deltakerne var innom stadion 12 ganger. Dette bidro til at løpet ble både interessant og spennende å følge. Hele løpet på 50 km brukte de beste deltakerne ca. 2,5 timer på. Dette er en fantastisk prestasjon og krever mye forberedelser. Hver enkelt (norsk) utøver legger ned ca. 1000 treningstimer pr. år, altså rundt 3 timers trening pr. dag i gjennomsnitt, leste jeg et sted - noe som kanskje gjør det lettere å forstå hvordan det er mulig å oppnå slike fantastiske resultater. Viljestyrke og utholdenhet kommer i tillegg. Det er bare å la seg imponere. En skitur til Kikut aldri bli det samme etter dette.

Så er VM 2011 over, snøen fra skulpturene er ryddet bort fra Oslo sentrum, alt er tilbake til det normale i byen, selv er jeg blitt litt mer sportsinteressert en tidligere og kan nå glede meg over skiskyting i Khanty-Mansijsk/Sibir. Det blir en del gull til Norge der også.

Universitetet i Oslo fyller 200 år

UiO har vært nasjonsbygger og Norges ”hukommelse”

Av Helge Kjøllesdal, seniorrådgiver ved Universitetet i Oslo.

Universitetet i Oslo markerer neste år at det er to hundre år siden det ble etablert i Christiania. Det skal skje ved at forskning og høyere utdanning settes på samfunnets dagsorden med en lang rekke publikumsrettede aktiviteter i hovedstaden. Folk skal inviteres rundhåndet til kulturelle arrangementer, til formidling av forskning og til selv å delta i aktivitetene.

I utgangspunktet var etableringen av et universitet et frigjøringsprosjekt for Norge. Det var ledende skikkelser som grev Wedel Jarlsberg, Peder Anker og Nicolai Wergeland som sto i spissen for at norske studenter skulle få sin høyere utdanning her i landet. De visste også at Norge som selvstendig nasjon ville få behov for en institusjon som kunne utvikle kunnskap. Det var viktig med selvstendig norsk kompetanse for å kunne bygge opp jordbruk, bergverk, industri, embetsverk og forvaltning.

Konge som snudde

Kong Frederik VI var i utgangspunktet sterk motstander av ideen. Han mente at studentene fortsatt kunne komme til København for å skaffe seg den lærdom de trengte. Han var redd et eget universitet kunne bidra til å oppløse unionen med Danmark. Men på grunn av flere politisk omstendigheter snudde Frederik VI. Kongen fryktet blant annet at den svenske tronfølgeren Karl Johan skulle fravriste Norge fra Danmark. I et reskript av 2. september 1811 besluttet kongen at det likevel skulle etableres en læreanstalt og den skulle ”*gives saadan Utvidelse, at samme bliver et fuldstændigt Universitet*”. Derfor blir 2. september hvert år markert gjennom seremonier og festivitats på universitetet.

Navnet ble ”*Det kongelige Frederiks universitet*”. Kongen ga halve boksamlingen sin til den nye institusjonen og denne utgjorde grunnstammen i Universitetsbiblioteket som ble selve nasjonens ”hukommelse”. Kong Frederik skjenket også Tøyen hovedgård til universitetet. Men det ble ikke liggende der. I stedet fant den første

undervisning og forskning sted i noen spredte bygninger i Kvadraturen i sentrum.

I 1852 ble universitetet samlet ved ”Slottsveien,” som senere fikk navnet Karl Johans gate. Tre monumentale bygninger ble plassert rundt Universitetsplassen, tegnet av arkitektene Christian Heinrich Grosch og Karl Friedrich Schinkel. Fra venstre: Domus Bibliotheca, det første universitetsbiblioteket opprettet av Georg Sverdrup, senere flyttet til Solli plass, i midten Domus Media og til høyre Domus Academica.

På Tøyen ble det senere bygget tre museumsbygninger for zoologi, botanikk og geologi, plassert i det som ble Botanisk hage. Hovedbygningen på Tøyen hovedgård er Oslos eldste kjente trebygning og stammer fra 1679. Den er nå restaurert og brukes blant annet til representasjonsformål. Noen av de gamle drivhusene der skal avløses av et stort veksthus – et opplevelsessenter med tre klimasoner.

UiO en nasjonsbygger

Universitetet i Oslo har i løpet av disse to hundre årene vært den fremste institusjon for kunnskapsutvikling i Norge. Det har hatt avgjørende betydning for byggingen av den nye nasjonen. Det tok nærmere hundre år fra UiO ble etablert til Norge fikk sin selvstendighet, og universitetet har betydelig ære for at det var mulig å stå på egne bein da løsrivelsen var et faktum i 1905. Da var det etablert et embetsverk med røtter i Norge og flere viktige profesjoner ble etablert for å dekke folkets behov for utdanning, helsestell, rettspleie, økonomisk forvaltning og næringsutvikling.

Under den annen verdenskrig var universitetet en

viktig base for den intellektuelle, moralske og folkelige motstanden mot okkupasjonsmakten. 30. november 1943 ble universitetsbygningene stengt og studenter og lærere som befant seg i lokalene da, ble holdt i forvaring i Aulaen og noen dager etter sendt til konsentrasjonsleir i Tyskland. Dette vakte protester i flere land.

Det er fem personer med tilknytning til Universitetet i Oslo som i løpet av disse årene er blitt tildelt nobelpriser, to i økonomi, en i kjemi, og en i fysikk, samt fredsprisen til Fridtjof Nansen. En annen fremragende vitenskapsmann er Kristian Birkeland som var internasjonalt kjent for sin nordlysforskning og som fant ut hvordan man kunne nyttegjøre seg nitrogen i luften til kunstgjødsel. Dette la grunnlaget for verdensbedriften Norsk Hydro. Kristine Bonnevie var Norges første kvinnelige professor og en fremtredende biologisk forsker som har satt dype spor etter seg.

Fremragende forskning

I dag er UiO særlig god på bioteknologisk forskning, medisinsk forskning – ikke minst innen kreftbehandling. UiO har sterke fagfolk innen samfunnsvitenskap og lingvistik, materialvitenskap og informatikk. Universitetet har åtte sentre for fremragende forskning som er blitt plukket ut av internasjonale fagpaneler og som holder verdensklasse.

Til hundreårsjubileet i 1911 ble det samlet inn penger til en aula. Storparten av beløpet kom fra norskamerikanere. Aulaen var et påbygg til midtbygningen (Domus Media) og inneholder blant annet noen av Edvard Munchs mest sentrale og monumentale arbeider, blant dem ”Solen” og ”Historien”. Universitetets Aula var nasjonens kanskje viktigste kulturarena i årtier. Nobels fredspris ble delt ut der årlig frem til 1990 da seremonien ble flyttet til Rådhuset.

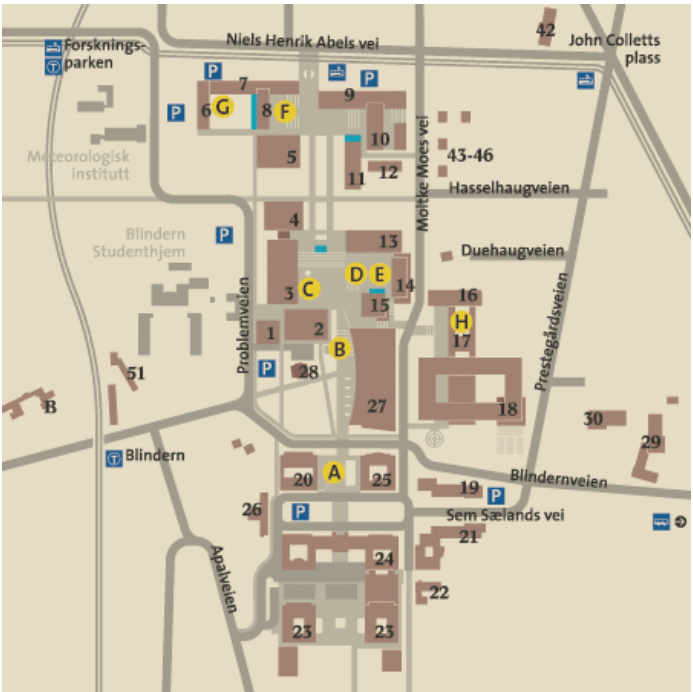

tilgjengelige for mange – også for turistene som strømmer til hovedstaden.

Utbyggingen på Blindern startet på 1930-tallet da sentrumsbygningene ble overfylt og ellers ikke lenger var formålstjenlige for alle fag. Den største utbyggingen skjedde på sekstitallet. Bygningene ble plassert i en akse som går fra Vigelandsparken og Monolitten, tvers gjennom Blindern.

Anlegget på Blindern utgjør en samlet campus, men Universitetet i Oslo har også medisinsk undervisning på hovedstadens sykehus, og noen enheter er

Skulpturer på Blindern

A Jon Gundersen, *Velle, larvikitt*, 1994

B Nina Sundbye, *Rapp deg, Grane, min traver*, bronse 1978

C Arnold Haukeland, *Air*, syrefast stål, 1961

D Medianfiguren, sink, midten av 1800-tallet

E Ingebrigt Vik, *Niels Henrik Abel*, bronse, 1903

F Aase Texmon Rygh, *Brudt form*, bronse, 1981

G Dyre Vaa, *Ivar Aasen*, bronse, 1963

H Steffanny Hillgård, *Tankens lek*, 1969

plassert flere steder i byen. Blant dem er Vikingskipshuset på Bygdøy med en halv million besøkende årlig.

Universitetet i Oslo er i internasjonal ranking 2010 plassert som det beste i Norge, nr. 4 i Norden, nr. 24 i Europa og nr. 75 i verden – blant verdens mange tusen universiteter og høyskoler. UiO har som ambisjon å videreutvikle seg som et ledende internasjonalt universitet og tar fortsatt mål av seg til å være et lokomotiv for kunnskapsutviklingen i Norge innen en rekke fag.

Jubileet skal gjennomføres i løpet av hele 2011 med kunnskapsmønstringer for et bredt publikum, utstillinger, konserter og andre kulturarrangementer. Norges Bank har laget en 10 kronemynt med universitetsmotiv. En nyrestaurert Universitetets Aula skal gjenåpnes i all sin prakt etter å ha vært stengt i tre år. Da blir Munchs malerier og en mengde arrangementer

Polarår og kulde

Is må den også tåle, het det i reportasjene da *Monica Bonvicinis* glassskulptur kom til Oslo i mai 2010. I vinter var det så kaldt at glassskulpturen ved operaen stoppet. Ved nærmere minus 20 grader stanset ”*She lies*” sin rundt-og-rundt-vandring fordi fjorden frøs. Skulpturen er fortøyd i sjøbunnen og beveger seg i takt med tidevann og bølger. Det 16 meter høye og 335 tonn tunge «isfjellet» er plassert på en 13 x 13 meter stor pongtong. Den robuste stålkonstruksjonen er produsert ved det mekaniske verkstedet Sias AS i Horten. Skulpturen ble slept inn Oslofjorden og forankret i sjøen 60 meter utenfor operaen i Bjørvika. Det er finansmannen Christen Sveaas og konsernet Kistefos som har sponset kunstverket, som kommer på litt over ti millioner kroner. Kistefos AS er enesponsor og Organisasjonen Kunst i offentlige rom (KORO) er produsent. Skulpturen flyter fritt i vannet, og den skal endog kunne rotere rundt sin egen akse. Derfor ser den forskjellig ut hver gang man ser den. Bonvicinis ”*She Lies*” duver i takt med vind og tidevann, og fanger opp lysets brytninger. Men altså i vinter har vi kunne se den ligge helt stille.

Og siden vi er i polaråret og har både Nansen og Amundsen-jubileer i år, passer det å minne om Bonvicinis inspirasjonskilde. Skulpturen er en tredimensjonal versjon av *Caspar David Friedrichs* maleri «Das Eismeer» (ishav) fra 1824.

Mange turister kjenner den romantiske maleren og maleriene hans fra pollhavet og spesielt ishavet og møtet med den ugjestmilde pakkisen.

Caspar David Friedrich regnes blant de fremste kunstnerne innen europeisk romantikk, studerte i København, bodde fra 1798 i Dresden, og var venn av norske J. C. Dabl.

Monica Bonvicini (f. 1965) er en italiensk billedbugger, født i Venezia, bor i Berlin og underviser i skulptur ved Akademie der bildenden Künste i Wien.

”*She Lies*” ble avduket av dronning Sonja 12.05.10. Monica Bonvicini var tilstede ved avdukingen. Mottagelsen har vært svært delt. I avisene har vi kunnet lese om meningene; Er den et fantastisk isfjell eller en spektakulær klisjé? Ser den ut som et skipsvrak? Er det latterlig skrot eller urovekkende og vakkert? Er den et pluss for operaen? Eller skjemmende? Kunst skaper debatt.

Wenche M. Wangen

Porsche klatrer opp 400 m.o.h. i Oslo

Holmenkollbanen ble gjenåpnet 6. desember 2010 etter total oppgradering. Strekningen ble høytidelig åpnet med kong Harald og ordføreren om bord. Banen har fått såkalt metrostandard. Kjøreledninger er erstattet med strømskinner, plattformer er blitt forhøyet, forlenget og oppgradert. Og vi har fått nye vognsett.

Oslo vognselskap AS heter det selskapet som tar seg av nye vogner til T-banen. De har har hittil kjøpt 249 nye hvite vogner fra Siemens. Vognene er av Porsche-design. Oslo vognselskap har inngått en ny avtale om leveranse av ytterligere 96 vogner. Kontraktsverdien på alle 345 vognene er på ca. 5 milliarder kroner. Dette er den største kontrakten mellom Norge og Østerrike, der vognene blir produsert, noen sinne.

Målsettingen til Oslo kommune er et bedre T-banetilbud med større boltreplass for passasjerene og hyppigere avganger. Innkjøpet av de nye vognene er et ledd i sporveiens forbedring av rutetilbudet over hele byen. Med flere vogner på skinnene kan det bli hyppigere avganger, for eksempel 7,5-minutters rute på de mest trafikkerte linjene. Flere vogner gjør det mulig å koble to sett sammen slik at man kan kjøre med seks vogner. Kapasiteten øker slik at det blir plass til enda flere passasjerer. Holmenkollbanen og de nye vognene skal kunne frakte 9000 passasjerer i timen opp til Frognerseteren i forbindelse med VM OSLO2011.

Men oppgraderingen har ikke vært hundre prosent vellykket. Da stasjonene (unntatt Holmenkollen) er kortere enn de nye vognsettene vil den bakerste vognen være stengt for avstigning fra Majorstuen og oppover. Rullestolbrukere og store barnevogner må plassere seg i de to fremste vognene. Noen steder er det stor avstand mellom tog og plattform. På Gulleråsen stasjon sogar så stor avstand at T-banen ikke lenger kan stoppe ved denne stasjonen på nedover-turen.

Totalt har byggingen av den nye oppgraderte banen og utbedring av veiene mellom Majorstuen og Frognerseteren så langt kostet rundt 400 millioner kroner.

Wenche M. Wangen

Visste du at?

Den nye Holmenkollbakken ligger 375 meter over havet og er bygget av 1300 tonn stål. Det er den første hoppbakken i verden med permanent vindskjerm og den eneste stål-hoppbakken i verden. Starthuset ruver 65 meter over bakken, hvor det også er blitt plass til en liten kafé. Totale kostnader for det nye skianlegget i Holmenkollen er 1800 millioner kroner.

FOTO: CORNELIUS POPPE/SCANPIX

Visste du at?

Norge har tidligere arrangert VM på ski fire ganger: I 1930 (Oslo), 1966 (Oslo), 1982 (Oslo) og 1997 (Trondheim). Årets VM arrangeres i Oslo 23. februar til 6. mars, og er det 48. offisielle VM i nordiske grener. Det skal gjennomføres 21 øvelser innen langrenn, kombinert og hopp, og alle øvelsene arrangeres i Holmenkollens nye nasjonalanlegg. Arrangøren forventer rundt 650 utøvere fra flere enn 60 nasjoner, 1800 pressefolk, minst 300 000 tilskuere og flere hundre millioner TV-seere. 2200 frivillige vil hjelpe til for å bidra til et profesjonelt gjennomført VM-arrangement.

Kilde: Ski-VM 2011 AS

Sakset fra Aftenposten

Frammuseet i 2011

Av Geir Kløver

I 2011 feires Fridtjof Nansens 150-årsdag, det er 100 år siden at Roald Amundsen og hans menn ankom den geografiske Sydpol og Frammuseet er 75 år. For Frammuseet er 2011 året hvor vi skal feire alle disse begivenheter, men også foreta en omfattende modernisering av museet og sikre at Gjøa endelig kommer i hus.

Gjøa endelig i hus

Etter Roald Amundsens erobring av Nordvestpassasjen i 1906 har Gjøa vært gjenstand for en enorm interesse fra fjern og nær. I 2011 er det 102 år siden Gjøa ble dratt på land i San Francisco og utstilt for publikum for første gang. De siste hundre år har det igjen og igjen vært diskusjoner om Gjøas tilstand, manglende vedlikehold og mulighetene for om ikke Gjøa bør settes under tak på lik linje med polarskuta Fram. I samme periode har Gjøa vært i gjennom flere store restaureringsprosesser pga slitasje fra vær og vind, hærverk og suvenirjegere.

I mai 2009 inngikk Norsk Maritimt Museum og Frammuseet en avtale hvor Frammuseet overtar eierskapet til Gjøa og setter denne under tak. Dette gir Frammuseet mulighet til å utvikle et mer helhetlig norsk polarmuseum og sikrer Gjøas videre framtid, samt at det er med på å videreutvikle Bygdøy og Bygdøyenes som norsk maritimt kultursentrum. I denne forbindelse uttaler Riksantikvaren i brev av 27/4 -09: ” På bakgrunn av fartøyets historie, som det første gjennom Nordvestpassasjen, er det av nasjonal betydning at fartøyet sikres som et maritimt kulturminne for kommende generasjoner. Dette gjøres best ved at det oppføres et vernebygg som hindrer den nedbryting som naturlig vil skje når et fartøy utsettes for vekslende værforhold, ferskvann, frost og sol gjennom hele året”. Planleggingen og søknadsprosessen for vernebygget er i gang og det forventes et kommunalt vedtak om saken våren 2011. I så fall vil det nye vernebygget være innflytningsklart ved årsskiftet 2012/13.

I forbindelse med flyttingen av Gjøa fra strandkanten på Bygdøyenes til vernebygget er det satt i gang planlegging av en ny omfattende restaureringsprosess for skuta. Det meste av dette vil foregå etter at skuta er satt inn i sitt nye permanente hjem ved siden av Fram. Etter restaureringen vil publikum for første gang kunne få full anledning til å gå om bord i Gjøa. Sammen med Fram representerer Gjøa noen av de stolteste øyeblikk i Norges maritime og polare historie. Deres historier og ekspedisjoner vil i framtiden i større omfang kunne oppleves av publikum på et utvidet Frammuseum. Med Gjøa får vi muligheten til å fortelle de utrolige historiene om utforskningen av Nordvestpassasjen, fra de første forsøk i 1497, Jens Munk i 1619, via John Franklins katastrofale ekspedisjon der 2 skip og 129 mann sporløst forsvant, til Roald Amundsens suksessrike gjennomseiling 1903-06.

Med dagens internasjonale fokus på forholdene i nordområdene vil det være naturlig for Frammuseet å ha utstillinger om klimasituasjonen, ismelting, Nordvestpassasjen i dag, den nordlige urbefolkning, truede dyrearter og ikke minst Norges internasjonale betydning i dagens polarforskning. Dette vil være et verdifullt bidrag til både skoler og norske institusjoner, så vel som norske og utenlandske besøkende.

Det vil bli bygget et stort og moderne toalettanlegg på Frammuseet, til nytte og glede for alle besøkende og for de mange turistbussreisende til Oslo og Bygdøy.

Oppgradering av Framhuset

Med nesten 300 000 besøkende er Frammuseet en av de best besøkte attraksjoner i Oslo-området. I løpet av 2010 har vi isolert bygningen, slik at både vinter- og sommertemperaturen er langt bedre enn tidligere. Fra 2011 kan vi tilby våre besøkende nye permanente utstillinger og bedre publikumsfasiliteter enn i dag. Når det gjelder det siste, vil vi blant annet forbedre inngangspartiet, etablere nye og bredere trappeløp og rømningsveier, installere heis og høyere rekkverk.

På utstillingssiden blir det nye spennende utstillinger om den første Fram-ferd og Sydpolsekspedisjonen, samt økt fokus på Otto Sverdrup og våre øvrige polarhelter. Også pionerer som C.A. Larsen, Borchgrevink og Astrup vil få sin plass i det ”nye” museet.

Etter moderniseringen vil Frammuseet gi bedre muligheter for de besøkende som har kort tid og for dem som ønsker å bruke hele dagen til å dykke ned i vår utrolige polarhistorie.

Som dere sikkert har sett har byggearbeidene allerede begynt. Vi har valgt å holde åpent i store deler av byggeperioden fordi mange kommer langveisfra for å gå om bord i Fram. Skuta vil være tilgjengelig i hele byggeperioden, selv om enkelte deler av utstillingene i de ulike etasjer vil stenges i korte

perioder. Frammuseet vil være stengt fra 10. januar til 20. februar for at vi skal kunne gjennomføre den største delen av byggearbeidene.

Det ”nye” Frammuseet vil stå klart til Fridtjof Nansens 150-årsdag den 10. oktober 2011. Dette vil ikke inkludere den nye Sydpolsutstillingen, som åpner 14. desember samme år.

2011

I tillegg til å bygge et ”nytt” museum, er Frammuseet sterkt involvert i Nansen-Amundsen-året 2011. Med sterk assistanse fra de transkriberende Oslo-guider, vil vi i 2011 utgi alle de personlige dagbøkene fra sydpolsekspedisjonen på norsk og engelsk. Dette inkluderer Hjalmar Johansen, Olav Bjaaland, Oscar Wisting, Sverre Hassel, Thorvald Nilsen, Jørgen Stubberud og Ludvig Hansen. Vi har også som mål å utgi alle Fridtjof Nansens dagbøker, samt dagbøkene fra mannskapet på første Fram-ferd. Dette er en enorm oppgave, men vi håper å komme i havn i løpet av jubileumsåret. Dagbokprosjektet vil fortsette i årene som kommer med dagbøkene fra bl.a. andre Fram-ferd og Gjøa-ekspedisjonen.

I tillegg til nye utstillinger om første framferd og sydpolsekspedisjonen, vil våre utstillinger Cold Recall og Fridtjof Nansen – humanitarian and scientist-turnere utenlands. Så langt er det bekreftet visninger i Canada,

USA, Italia, Sveits og Finland. På Frammuseet vil vi også vise en stor samling gjenstander fra Robert F. Scotts sydpolsekspedisjon. Dette er et samarbeid med Scott-senteret i Cambridge, som vil ha en egen utstilling om Roald Amundsen og den norske ekspedisjonen. I Frammuseets første etasje vil det i tilknytningen til lanseringen av Fridtjof Nansens dagbøker åpnes en omfattende utstilling om Fridtjof Nansens liv.

Hver måned, fra mars 2011 til mars 2012, vil det arrangeres egne Nansen-foredrag på Frammuseet. Hvert foredrag vil inneholde en ny side ved Fridtjof Nansen. Foredragene vil markedsføres i Aftenposten og på Frammuseets nye nettsider www.frammuseum.no.

På de nye nettsidene kan man også følge ferden mot Sydpolen, på dagen 100 år etter. Hver dag legger vi ut nye dagboknotater fra mannskapet på Fram. På nettsidene kan man også lese mer om de ulike mannskapene, laste ned Frammuseets utstillingspublikasjoner, samt følge med på hva som skjer ved museet i jubileumsåret.

Alle foto: Frammuseet.

Etter en omfattende ombygging vil vi få et veldig flott museum som vi kan være stolte over å vise fram i svært mange år.

Nye polarjubileer i 2011

Av **Olav Orheim**,
formann i Framkomiteen/Norges forskningsråd

Ikke for er det Internasjonale Polaråret over for et nytt polarjubileum står foran oss. 2011 har fått betegnelsen Nansen-Amundsen-året, fordi det er 150 år siden Nansen var født, og 100 år siden Sydpolens erobring.

Polaråret ble formelt avsluttet i juni 2010 gjennom en stor internasjonal forskningskonferanse på Norges Varemesse på Lillestrøm, med Norges forskningsråd som ansvarlig arrangør. Det ble det største polarmøtet noensinne, med 2 300 deltagere og over 2 000 presentasjoner. Deltagerne kom fra 53 forskjellige land, og konferansen viste at det har vært stor vekst i interessen for polare spørsmål de senere årene. Slik sett kan vi forvente også stor internasjonal oppmerksomhet rundt jubileene i 2011, selv om de har sitt utspring i Norge.

Fridtjof Nansen ble født 10. oktober 1861, og alle hans enestående sider skal belyses neste år: Utforskeren av arktis, vitenskapsmannen, diplomaten og humanisten. Ikke minst hans humanitære innsats berømmes fortsatt i mange land øst for oss, selvsagt særlig i Armenia. Allikevel er det nok de polare bragdene han er mest kjent for i utlandet. Det var verdensnyheter da Fram krysset Polhavet for første gang, og da han og Johansen strevde seg med overlessede sleder gjennom drivisen til ny nordlig rekord på 86° 14' N (senere korrigert til 86° 04' N).

Selv om mange regner Nansen som forrige århundres største nordmann, vil vi nok se at det er Roald Amundsen som vil få størst oppmerksomhet i utlandet i 2011. Dette skyldes ikke bare at Amundsen med sine fire følgesvenner var de først som rakk frem til Sydpolen 14. desember 1911. Skjebben til Robert Falcon Scotts gruppe, som kom til Polpunktet en måned etter at Amundsen dro derfra, og omkom på returen, gjorde Scott til en nasjonalhelt selv om han tapte kappløpet. I

Nansen

Amundsen

sydsommeren 2011/2012 vil en rekke eventyrere repetere disse to ekspedisjonene i en eller annen form, og vil slik skape stor oppmerksomhet rundt hendelsene 100 år tidligere.

Da Amundsen, Borchgrevink, de Gerlache, Nordenskiöld, Scott, Shackleton og de andre polarheltene utforsket sydpolkontinentet rundt forrige århundreskiftet var dette et kontinent uten lover og regler. Det endret seg totalt for 50 år siden, da Antarktistraktaten trådte i kraft. Den ble fundamentert på det gode vitenskapelige samarbeidet som hadde foregått der i 1957-58, under det Internasjonale Geofysiske året (IGY). Den viktigste grunnen til at traktaten ble inngått var at datidens to supermakter, USA og Sovjetunionen, ønsket å unngå et militært rustningskappløp på denne mest ugjestmilde delen av vår klode. Derfor ble det forbudt med militære aktiviteter og installasjoner, og kontinentet ble reservert for fred og vitenskap.

Antarktistraktaten ble undertegnet av de 12 nasjonene som hadde aktivitet i Antarktis under IGY eller rett etterpå. En rekke andre land er siden blitt virksomme i sør, slik at antallet nasjoner som nå “bestemmer” over Antarktis er mer enn doblet. I årenes løp har traktatpartnerne innført en rekke bestemmelser, ikke minst for å beskytte miljøet. Når det voksende antall cruiseturister nå går på land for å se på pingvinene er det regler om hvor nær de kan gå, og om hva de må gjøre for å unngå å introdusere nye arter til Antarktis. I dag er det forbudt å ta med dyr til Antarktis som ikke allerede finnes der. Det er enda en grunn til at dagens eventyrere ikke kan gjennomføre ekspedisjoner slik de var i pionertiden – da både Amundsen og Scott brukte hunder, og Scott også hadde med seg Sibirske ponnier.

Helge Ingstad. To biografier – 50 år etter

I motsetning til Harald Hardråde som var cowboy i navnet, var Helge Ingstad (1899-2001) cowboy i gavnet. Ingstad forsøkte i 1930-årene å leve som cowboy i Arizona. Som følge av sin eventyrlyst og rastløshet ble han i sin samtid karakterisert som den edle villmann, Norges svar på Jean–Jacques Rousseau. Ingstad var jurist, pelsjeger, sysselmann (på Øst-Grønland og på Svalbard), polarforsker, historiker, forfatter og eventyrer. Han ble rikskjendis, guttefelt og populær ungkar. Han var som Nansen, Amundsen og Heyerdahl eksempel på eldre tiders mannsideal.

Helge Ingstads liv, gjerninger og forskning har vært omstridt. I to nye biografier kan vi kanskje finne noen svar. En egen blogg er opprettet; ”Helge Ingstad – en biografi”. Den viser alle bokomtalene og her får vi en god oversikt over konfliktene og debattene. <http://helge-ingstad.no/>

50 år etter funnene

30. juni 1960 fant Anne Stine og Helge Ingstad tufter av åtte norrøne hus på *L'Anse aux Meadows* på Newfoundland som viste at nordmenn hadde vært i Amerika 500 år før Christopher Columbus. De arkeologiske utgravingene av norrøne tufter startet i 1961. Letingen etter Vinland ble startet av danskene i 1956. De fant ingen norrøne spor. Ingstad ble etter funnene kritisert for å trække i danskenes bed. Kritikken ble koplet sammen med ”Grønlandssaken” 30 år tidligere der Ingstad hadde en rolle. Ingstad tok del i en nasjonal imperiebygging i landområder som Norge siden tapte mot Danmark ved Den internasjonale domstolen i Haag. Mange konspirasjonsteorier rundt vikingfunnene ble fremsatt og man beskyldte hverandre for juks og løgn.

Men funnene har uansett blitt stående som de viktigste i vår historie. Jens Stoltenberg sa i bisettelsen at: ”Helge Ingstad endret vårt verdensbilde, vår forståelse av verdenshistorien og vårt norske selvilde.”Deler av den nordamerikanske historien måtte skrives om etter Ingstadenes funn. Ingstads ettermæle er på linje med Nansens og Amundsens. Han ble en

nasjonalhelt, en av de internasjonalt kjente nordmenn, et nasjonalikon. Ingstads første bok *Pelsjegerliv 1931* – ble ”en av de mest solgte bøker gjennom alle tider i Norge” og ”Gyldendals største bestselger gjennom tidene og en kultbok”.

En av Forsvarets fem fregatter er oppkalt etter ham; KNM «Helge Ingstad» er av Fridtjof Nansen-klassen. Fregatten ble overlevert 29. september 2009 fra verftsgruppen Navantia i Spania til Sjøforsvaret. De andre fire er oppkalt etter Nansen, Amundsen, Sverdrup og Heyerdahl.

Biografiene:

Benedicte Ingstad: Eventyret (Bind I, 2009) og Oppdagelsen (Bind II, 2010). En biografi om Anne Stine og Helge Ingstad. Gyldendal

Forfatteren er datter av paret og baserer biografiene på private arkiver. Bind I ”Eventyret” omhandler Helge Ingstads liv og skjebne fram til ekteskapet i 1941 med 20 år yngre Anne Stine (1918-1997) fra Lillehammer, som senere ble arkeolog. Paret skulle sammen gjøre oppdagelser som satte spor etter seg i verdenshistorien. Utover 1960-tallet ledet Anne Stine et internasjonalt team som til slutt kunne bekrefte sagahistorien om Vinland. Bind II ”Oppdagelsen” omhandler den vanskelige og konfliktfylte veien frem til anerkjennelse. Vinlandsferdene hadde også sine personlige omkostninger for ekteparet og skulle prege resten av deres liv.

Frode Skarstein. (2010). Helge Ingstad – en biografi. Spartacus

Skarsteins bok er en uautorisert biografi. Han forsøker å trenge bak mytene Ingstad skapte rundt seg selv. Skarstein stiller spørsmål ved Ingstads valg, motiver og resultater. Gjorde Ingstad alt han sa han gjorde? Konstruerte Ingstad i spenningsfeltet mellom populær forfatter og kritisk og fortolkende vitenskapsmann disse mytene?

Mye tyder på at vi ikke har lest siste ord i debatten rundt det verdenskjente ekteparet.

Wenche M. Wangen

Broderiet i kongens jakke

Ingress: Mette
Tekst: Karin Berg

Kong Olav tok vare på gjenstander som hadde tilhørt og vært brukt av hans foreldre. Blant de personlige eiendelene etter dronning Maud og kong Haakon finnes ski, skiutstyr og vinterklær. Etter kong Olavs død i januar 1991, fikk Skimuseet i Holmenkollen muligheten til å overta dette unike materialet. Blant klenodiene var kong Haakons pelsjakke, som han brukte på ski og til annet friluftsliv. Denne er utstilt i museet. På innsiden er det montert et sort ullstoff hvor det er brodert en kongekrone i gult bomullsgarn, V-tegnet, kong Haakons monogram, et norsk flagg på en rosa flaggstang, og nederst, ”Grini nov 1942”.

Dette illegale broderiet har vært en godt skjult personlig og nasjonal hemmelighet av stor betydning for kongen. Men hvem broderte disse

sterke symbolene som kongen bar nær sitt hjerte? Under en omvisning på museet, viste dronning Margrethe II av Danmark og vår dronning Sonja genuin interesse for broderiet i jakken. Det var da jakten startet. Jakten som skulle vise seg å handle om mye mer enn et broderi.

Spørsmålene står i kø - hvem var denne personen som med livet som innsats festet disse sting i kongens jakke? Hvordan fikk hun tak i nål og tråd? Hvem smuglet broderiet ut? Når ble det sydd inn i ski-jakken og av hvem?

Jeg har funnet henne - Sylvia Salvesen er hennes navn. Hun var først gift med Halvor Schou og bodde på Solstua i Voksenkollen. De var naboer med dronning Maud og Kong Haakon på Kongsseteren. Et unikt vennskap utviklet seg mellom Maud og Sylvia. Ukjente bilder dokumenter dette sterke forholdet, som blant annet resulterte i at Maud var gudmor til to av Sylvias etterhvert fire barn. Hennes andre ektemann var professor dr. Harald Astrup Salvesen. Han ble Kong Haakons livlege.

Sylvia Salvesen drev illegal flyktning-virksomhet over til Sverige. Dette var hovedgrunnen til at hun som leder av organisasjonen ”Kongens budbringere” ble arrestert og sendt til Grini. Deretter ble hun sendt til Tysklands største konsentrasjonsleir for kvinner, Ravensbrück. Her opplevde hun konsentrasjonsleirens grusomheter. Sengene var fulle av lopper, lus og stank. Alle frøs og sultet. Overalt så man døende kvinner, og lukten av lik var uutholdelig. Som legefrue fikk hun en sentral posisjon i leiren og skrev i sene nattetimer av kartotekkort med navn og nummer på andre norske medfanger i leiren.

Takket være den tyske SS-søster Gerda, ble disse listene smuglet ut av Ravensbrück til byen Gross Kreutz. Der bodde sivilinternerte norske familier, Hjort og Seip. De videresendte listene til Det internasjonale Røde Kors og videre til Sverige. Dette fører oss direkte til den storstilte redningsaksjonen med De hvite bussene og grev Folke Bernadottes innsats for å redde norske – og danske – fanger ut av Ravensbrück. På denne måten ble over hundre kvinner reddet.

Etter krigen ble Sylvia opptatt av krigsfangenes rettigheter. Hun skrev boken ”Tilgi - men glem ikke” (1947). Dette budskapet brant hun for resten av sitt liv.

Boken er ingen biografi, men gir et bilde av en sterk personlighet, en frontfigur på mange måter og områder i samfunnet. Den handler om en vakker kvinne med stor integritet og verdighet. Sylvia var som et reflekterende prisme og står som representant for de mange handlingens kvinner, som knapt er nevnt i vår krigslitteratur. Det er i dette lys jeg har ønsket å se nærmere på hennes liv, kvinnen bak det illegale broderiet.

Oslo havn i middelalderen

Av Petter B. Molaug. Arkeolog. Forsker i NIKU.

Perioden fra rundt år 1000 da den første byen oppstod og frem til 1624 da byen ble flyttet fra østsiden til vestsiden av Bjørvika er lang. I løpet av en slik lang tidsperiode—meget lengre enn fra 1624 til i dag—skjedde det stor forandringer. Bl.a. forandret havnivået seg. Mens det på slutten av vikingtiden var ca. 5m høyere enn dagens havnivå, var det i 1624 bare mellom 1 og 1,5m høyere. Forskjellen skyldes strengt tatt ikke at havet sank, men at landet steg. Og det har det gjort siden slutten av istiden da det i Oslo var over 200m lavere, det vi kaller for den marine grensen.

Vannspeilet på Sørenga skal illudere strandlinjen i middelalderen med innerste del av *Bjørvika* (som betyr Byvika) og utløpet av *Alnaelva* (som aldri het Loelva). Nivået ligger på ca. 3,3m over havet. Dette tilsvarer nivået på midten av 1100-tallet. Helst ville man hatt en strandlinje som tilsvarte tidspunktet for kong Håkon Vs Mariakirke, rundt år 1300, men dette ville resultert i et for lite vannspeil og i at kulturlag hadde måttet fjernes i flere områder der vannspeilet skulle ligge. Resultatet gir en god illusjon av de grove linjene i topografien, men mer et øyeblikksbilde enn et bilde av hvordan det var over en lang periode.

Akkurat i løpet av 1100-tallet var det en spesielt sterk landheving, og fordi det er så langgrunnt ut mot Bjørvika, forflyttet den naturlige strandlinjen seg hele 50m utover i løpet av disse hundre årene. I tillegg har det gjennom hele middelalderen—og også senere—vært en kraftig tilslamming pga. leire og silt fra Alnaelva og spesielt Akerselva (i middelalderen het den *Frysja*). Ved arkeologiske utgravninger på Sørenga er det observert tilslamming på 1cm i året over lengre perioder.

Strandlinjen var i middelalderen selvsagt ikke bare en strand med sand og leire. De fleste stedene var det brygger og sjøboder, noen steder kanskje båtoppdrag og naust. Men pga. landhevingen og tilslammingen var det stadig behov for å bygge bryggene lengre og lengre ut i sjøen. Dessuten økte størrelsen på båtene sterkt fra vikingtiden til høy- og senmiddelalderen. De store frakteskibene ble mer og mer dyptgående, både *kogger*, *busser* og *bolker*. Problemet ser ut til å ha blitt løst ved at kunstige ”øyer” i form av tømmerkister eller laftekasser ble anlagt ute på dypere vann, gjerne 2,5 – 3,5m. Her ble de større båtene lastet og losset. Varer og folk ble fraktet i småbåter mellom disse frittliggende bryggene og bryggene og sjøbodene ved land.

Gerhard Fischer dokumenterte i 1926 det han tolket som *Clemensallmenningens* ytterste del mot sjøen. Clemensallmenningen var en hovedgate i byen og åpen for alle. Den strakte seg fra *Geitabru* og ned til sjøen. Fra skriftlige kilder kjenner vi en rekke eiere av sjøboder her. Det ble funnet bolverksskar av tømmerstokker med steiner inni, tolket som innerste del av en utstikkerbrygge i fortsettelsen av allmenningen. På begge sider lå det større rammer av tømmerstokker, tolket som underbygging for sjøboder. Dette er i kanten av dagens vannspeil på Sørenga. Ut fra nivået de var lagt på, mellom 3 og 3,5moh. passer dette godt med en datering til 1200-tallet. Da tenker vi oss at det har vært brygge og ca. 1m dyp rett utenfor. Dessverre har vi ikke funnet flere slike sjøboder, men vi må forestille oss at de i høymiddelalderen stod ganske tett i vannkanten.

De fleste bryggene som er funnet har ligget lengre ute i sjøen og er av typen laftekasser. Fra kong Sverres tid, ca. 1200, stammer en rekke slike kasser utenfor kongeborgen. Kanskje de er en del av kongsbryggen som vi hører om i en sagafortelling fra 1218, kong Håkon Håkonssons tid. Lengre ute ble det funnet en over 30m lang brygge som kan dateres til rundt 1300, Håkon Vs tid. Men alle disse ligger på utsiden av dagens vannspeil, i området for E18.

Lengre nord, ved vestenden av Bispegata, middelalderens *Bispeallmenningen*, er det funnet en rekke laftekasser som har fungert som brygger. Ved utgravninger tidlig i 2010 ble det funnet tre slike like nord for Vannspeilet. De er datert til midten og siste halvdel av 1200-tallet. Tidligere er det funnet flere laftekasser lengre ute, datert til 1300-tallet og 1400-tallet. I dette området, like syd for den nye Nordenga bro, blir det i høst nye utgravninger i et område med slike laftekasser, og spennende funn kan ventes. De gamle bryggene ble erstattet av nye lengre ute når det ble for grunt for båtene. De ble etter hvert brukt som fundament for sjøboder og annen bebyggelse. Enda lengre ute i det tidligere Bjørvika er det funnet omfattende konstruksjoner av tømmerkasser ved utgravninger for Barcode. De innerste kassene kunne dateres til 1570-tallet, de ytterste til 1620-tallet, før bybrannen i 1624. Denne og byflyttingen satte en bråstopper for ekspansjonen ut i Bjørvika. Først i 2. halvdel av 1800-tallet rykket havnefronten på Sørenga lengre ut, til der den nå er. Nord for Bispegata var Bjørvika fylt igjen og tatt over av jernbanen.

Det var livlig trafikk på Oslo havn gjennom hele middelalderen. Båttrafikken gjennom Oslofjorden, Skagerrak og ned til Danmark og Østersjøen var viktig gjennom hele perioden. Flere av de båtvrakene som er funnet ved laftekassene har vært typiske kystseilere som har vært i fart på disse områdene. Er det mulig å gjenskape noe som viser den tidens aktivitet?

Den enkle strandlinjen i Vannspeilet er viktig forståelsen for hvordan middelalderbyens topografi var utformet. Men det er viktig at det ikke

stopper med dette. For det første burde vannspeilet med strandlinjen vært fortsatt nord for Bispegata, helt nord til Schweigaardsgate. I middelalderen gikk sjøen helt inn til Grønland. Utover mot vest er det viktig at sikten ut mot den gjenværende delen av Bjørvika og mot middelalderborgen på Akersneset sikres. Langs strandkanten burde det blitt reist rekonstruksjoner av sjøboder og brygger ut i Vannspeilet. Og på Vannspeilet burde det ligget rekonstruerte båter fra 1300-tallet, basert på båtvrakene funnet her. Dette er noe å arbeide for! I mellomtiden får vi bruke fantasien til hjelp og mane frem middelalderhavnen for vårt indre øye!

Norges polare områder

Norge er det eneste landet i verden som har territorier både i Arktis og Antarktis. I nord har den høy-arktiske øygruppen Svalbard og vulkanøya Jan Mayen vært norske siden henholdsvis 1925 og 1929. I sør har Norge et stort stykke av den ”antarktiske kaken” – Dronning Maud Land – i tillegg til den nesten utilgjengelige Peter I Øy og den subantarktiske Bouvetøya. Det er interessant å merke seg at Jan Mayen og Bouvetøya representerer ytterpunktene på den Midt-Atlantiske-ryggen, som for tiden er under utredning som mulig kandidat til UNESCOs verdensnaturarvliste.

Jan Mayen

Jan Mayen ligger langt ute for seg selv i det nordlige Atlanterhavet, 500 km fra både Grønland og Island og 950 km vest av fastlands-Norge. Beliggende på 8° V er det Norges vestligste landområde i nord. Vulkankjeglen Beerenberg på 2277 m er fremdeles aktiv, med siste utbrudd i 1985. Den isolerte beliggenheten har gjort Jan Mayen attraktiv som base for meteorologiske observasjoner og den første værstasjonen ble etablert der i 1921. For å beskytte den meteorologiske stasjonen gikk Meteorologisk institutt til det skritt å annektere først en del av og så hele øya i 1922 og 1926. I 1929 ble øya tatt inn under norsk overhøyhet og den er nå underlagt forvaltningsområdet til Fylkesmannen i Nordland.

I 1959 startet etableringen av navigasjonssystemet LORAN (LOng RAnge Navigation) på Jan Mayen og i dag er det 18 personer som arbeider ved den meteorologiske og Loran-stasjonen.

Jan Mayen hadde opprinnelig en polarrevpopulasjon, men denne er nå utdødd og øya er overlatt til store mengder sjøfugler, som dog ikke overvintrer der. Selv om lava og svart sand dominerer, er øya også overraskende grønn takket være den fuktige luften som stadig henger over øya. Tykke mosetepper gir irrgønne områder i sommerhalvåret og 73 karplanter, inkludert fem løvetanntyper, vokser på egnete steder.

Landstasjoner for hvalfangst ble drevet av nederlendere tidlig på 1600-tallet og øya er oppkalt etter en av de første til å besøke området: Jan Jacobsz. May. Det finnes noen få rester igjen etter denne epoken, men erosjon tærer hardt på kulturminnene som ligger på strendene. Overvintringsfangst for rev tok til i begynnelsen av 1900-tallet og ble først kvoteregulert på 1930-tallet for så å dø ut ettersom det ble færre rev og flere mennesker på øya på 1960-tallet. Fem små fangsthytter står igjen, og disse er blitt restaurert med midler fra Riksantikvaren de senere årene.

Under krigen ble en norsk garnison stasjonert på Jan Mayen for å beskytte det viktige arbeidet med å få meteorologiske observasjoner frem til de Allierte. Tyske fly fra Banak fløy regelmessige tokter over øya og to av flyene havarerte på fjelltopper i tåken der. I dag finner noen få cruiseskip veien dit hver sommer, men det er ingen fasiliteter for å ta i mot turister og bølger og dønninger kan gjøre det vanskelig å lande på den havneløse øya. I 2010 ble Jan Mayen fredet som naturvernområde og det er bare tillatt landinger på to steder. De som arbeider på øya får transport og forsyninger ved Forsvarets Herculesfly som flyr fra Bodø ca 9 ganger i året.

Svalbard

Svalbard-øygruppen ligger mellom 74° og 81° N med den sørligste øya, Bjørnøya, beliggende omtrent

midt imellom Norges fastland ved Tromsø og Sørkapp på Svalbards største øy Spitsbergen. Mange utlendinger har ikke fått med seg at Svalbard har vært øygruppens navn siden 1925 og at Spitsbergen-navnet kun gjelder den største øya. De andre store øyene er Nordaustlandet, Barentsøya og Edgeøya, mens Kvitøya, Kong Karls Land og Hopen er mindre øyer på østsiden. Totalt har Svalbard en areal på vel 61 000 km² av hvilke 60% er dekket av is og 65% er vernet som naturreservater og nasjonalparker.

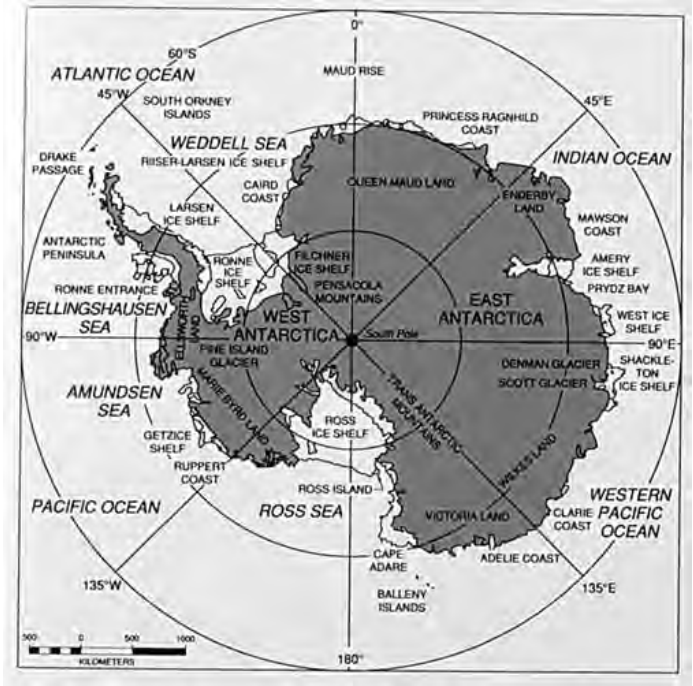
Det er på Spitsbergen at befolkningen på 2529 (1.7.2010) bor, hvorav 2071 i Longyearbyen, Sveagruva og Ny-Ålesund (324 ikke-norske – 96 fra Thailand). 449 russere og ukrainere bor i den russiske gruvebyen Barentsburg og ni polakker i den polske forskningsstasjonen i Hornsund. Befolkningen er svært mobil og de største aldersgruppene er mellom 25 og 45.

Ingen trær eller busker vokser i det høyarktiske klimaet, men om sommeren setter blomster, moser og lav farge på den ca 10% av arealet som er fruktbar. Svalbardrein og polarrev klarer seg på land, mens isbjørn, hvalross, andre selarter og hval lever på sjøisen og i sjøen. Store mengder sjøfugl er bindeleddet mellom sjø og land, ved at de frakter organisk materiale inn fra sjøen. Vegetasjon er naturlig nok frodigst under fuglefjell. Svalbardrype er den eneste overvintrende landfugl.

Svalbard har en dokumentert historie fra 1596, da Willem Barentsz satte Bjørnøya og nordvesthjørnet av Svalbard på kartet. På 1600-tallet var det stor hvalfangstaktivitet, hovedsakelig fra nederlendere og engelskmenn. Det er mange rester etter landstasjonene hvor oljen ble kokt ut av spekket, og hundrevis av graver som bevitner hvor farlig det var å jakte store hvaler fra småbåter. Senere overtok overvintringsfangst etter pelsdyr, og kulturminnene herfra er tufter etter pomorboliger (fangstmenn fra nordvest Russland) fra 17-1800-tallet og små fangsthytter etter norske og noen andre fangstmenn hovedsakelig fra første halvdel av 1900-tallet. Graver finnes også etter disse to gruppene.

Fra 1900 til 1920 dro muligheten for mineralfunn mange nasjonaliteter til Svalbard – særlig Spitsbergen og Bjørnøya. Alt fra asbest til gull var inne i bildet. Men til slutt var det bare kull som viste seg økonomisk drivbart og det var grunnlaget for dagens bosettinger Longyearbyen, Barentsburg, Sveagruva og Ny-Ålesund. Sveagruva er nå Store Norske Spitsbergen Kulkompanis (SNSK) hovedgruve, mens gruvevirksomhet i Ny-Ålesund tok slutt etter gasseksplosjonen i 1962 som førte til ”Kings Bay-saken” og felte regjering Gerhardsen. Ny-Ålesund er nå en internasjonal forskningsbase med et totalt antall årlige forskerdøgn på ca 10 000. Det er også kjent for bl.a. å ha vært utgangspunktet for Roald Amundsens to ekspedisjoner mot Nordpolen i 1925 og 1926.

Longyearbyen er administrasjonssentrum på Svalbard, hvor Sysselmannen er statens representant. Frem til 1920 var Svalbard ingenmannsland, eller allemannsland. I 1920 ga Svalbardtraktaten (The Treaty of Spitsbergen) Norge overhøyhet over øygruppen og Svalbard ble en del av Kongeriket Norge. Traktaten ble ratifisert i 1925 og den legger noen begrensninger på suvereniteten, bl.a. at enhver borger av et land som har sluttet seg til Traktaten har lik rett til økonomisk aktivitet på øygruppen som nordmenn har. Denne retten er kraftig innskrenket for alle i dag gjennom den strenge og omfattende miljøvernlovgivningen som er spesiell for Svalbard (svalbardmiljøloven). Førti land har sluttet seg til Traktaten.

Antarktis

Norges tre territorier i Antarktis og sub-Antarktis er alle biland – dvs at de er avhengige territorier, men ikke en del av Riket. De administreres gjennom Justisdepartementet. Dronning Maud Land og Peter I Øy ligger innenfor området som er omfattet av den internasjonale Antarktistraktaten = sør for 60° S. Innenfor dette området er alle territoriale krav, inkludert Norges, hverken anerkjent eller avvist. Så lenge Traktaten eksisterer, skal ikke nasjonale krav ha noe å si for at Antarktis er et internasjonalt område viet til fredelige formål, ikke minst forskning, og naturvern. Traktaten trådte i kraft i 1961 med opprinnelig 12 deltakende nasjoner som alle hadde drevet aktiv forskning i Antarktis under Det internasjonale geofysiske året 1957-58 (også kjent som Det 3. polaråret). Nye land er kommet til ettersom de har kunnet vise til vedvarende forskningsaktivitet i Antarktis. 14 nye nasjoner – inkludert Brasil, Kina og India – er nå tatt opp som konsultative medlemmer i tillegg til de 12, mens 16 andre er tilsluttet, men har ennå ikke oppnådd konsultativ status. Antarktistraktatsystemet (ATS) sørger for at aktivitetene i Antarktis er i tråd med målsettingen om fred og åpenhet, og har også vedtatt at miljøvern hensyn skal følges, bl.a. gjennom Protokoll om miljøvern og et moratorium om mineralutvinning.

Dronning Maud Land

Selv om Roald Amundsen kom først til Sydpolen – 14. desember 1911 – og ga platået rundt polpunktet navnet Haakon VIIIs vidda, henger ikke Norges krav til Dronning Maud Land på dette. Anneksjonen var et resultat av hvalfangstaktiviteten som Norge drev på 1920-30-tallet og et ønske om å slippe gebyrer som andre land kunne finne på å innføre utenfor sine antarktiske territorier. Storbritannia hadde vist veien her ved å ta avgifter for fangst ved sine antarktiske territorier.

Kravene i Antarktis strekker seg gjerne fra Sydpolen og ut til kysten som kakestykker i en rund kake. Dronning Maud Land er et av de største, med et areal på 2 800 000 km² mellom 20° V og 45° Ø, men ulik de andre er det ikke definert til å strekke seg helt til Sydpolen. Siden hvalfangst var hovedgrunnen for anneksjonen, het det at anneksjonen dekket kystområdet mellom de nevnte lengdegradene samt landet innenfor og havet utenfor. Anneksjonen ble foretatt av den norske storting 14. januar 1939, fremskyndet av nyheten om at en tysk ekspedisjon var på vei dit for å annektere det samme området.

Straks etter krigen, i 1949, sendte Norge i samarbeid med Storbritannia og Sverige en vitenskapelig ekspedisjon til Dronning Maud Land – Maudheim-ekspedisjonen – som varte i tre år. Under Det internasjonale geofysiske året hadde Norge ekspedisjonen Norway Station i Dronning Maud Land 1956-60. Norsk forskningsaktivitet etter det var lite og sporadisk frem til midten av 1970-årene, da sommerekspedisjoner begynte å bli sendt sørover. I sesongen 1989-90 ble sommerstasjonen Troll etablert, og denne ble utvidet til helårsstasjon i 2005. En flystripe er anlagt på blåisen i nærheten hvor det er mulig å ta ned store fly.

Dronning Maud Land er hovedsakelig dekket av et tykt islag, men det sticker også opp flotte fjelltopper – nunataker – som gir hekkeplasser for hardføre snø- og antarktispetreller, som må fly noen hundre kilometer til åpent hav og tilbake for å hente mat til ungene. Sørjoen befinner seg også der og lever av petrellene. Blant steinene finnes noen små lavarter og midd, som er de eneste landdyr i området. Iskappen over Dronning Maud Land ender i en bratt isvegg (Barrieren) ved havet, slik at pingviner og seler ikke kommer seg på land der.

Peter I Øy

Peter I Øy ligger i Bellingshausen-havet i det store havområdet utenfor Vest-Antarktis der Roald Amundsen overvintret på Belgica-ekspedisjonen. Den er 156 km² stor og 95% dekket av is. Høyeste punkt er Lars Christensentoppen på 1640 m som er et isdekket og utdødd vulkankrater. Det var på en av hvalfangstreder Lars Christensens Norvegia-ekspedisjoner, i februar 1929, at øya ble annektert for Norge og i mai 1931 ble den tatt inn under norsk overhøyhet.

Øya ble først sett i januar 1821 av den russiske Vostok og Mirnyy-ekspedisjonen ledet av Thaddeus von Bellingshausen og den ble oppkalt etter tsar Peter den store. En fransk og en norsk ekspedisjon seilte siden nær ved øya, men ingen klarte å komme seg i land før i 1929.

Bouvetøya

Bouvetøya ligger på 54°26' S og er således utenfor Antarktistraktatområdet. I likhet med Peter I Øy er den svært isolert – 1700 km fra Dronning Maud Land som er nærmeste fastland – og vanskelig tilgjengelig. Øya er på 49 km² og vulkansk, med 93% dekket av is. Forskningsekspedisjoner har tilhold på øya av og til i noen sommeruker og automatiske værstasjoner blir montert, men steinras og de harde værforhold gjør det vanskelig å beholde hytter eller utstyr der over tid.

Bouvetøya ble oppdaget i 1739 av en fransk ekspedisjon ledet av Jean-Baptiste Bouvet de Lozier. Han klarte ikke å lande, men trodde at han hadde funnet en bit av det antarktiske kontinentet. Øya fikk tre besøk på 1800-tallet, av britiske og amerikanske selfangere og en tysk vitenskapelig ekspedisjon, før den 1. desember 1927 ble annektert for Norge under Lars Christensens første Norvegia-ekspedisjon. I 1930 ble den stadfestet som norsk biland. 17. desember 1971 ble øya erklært som naturreservat.

Både seler og pingviner holder til på øya og pelsselpopulasjonen økte fra 500 i 1964 til 66 000 i 2003. Som resultat av dette minket pingvinpopulasjonen fra 15 000 i 1979 til ca 2000 i 2001. 1. april 2008 øket Norge territorialfarvannsgrensen fra 4 til 12 n.m.

Susan Barr

Takk til våre sponsorer og samarbeidspartnere

